

3. Зубенко А. С. Взаємодія особистісної та соціальної ідентичності : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. «Соціальна філософія та історія філософії» / А. С. Зубенко. – Х., 2005. – 20 с.
4. Козловець М. А. Освіта і національна ідентичність в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / М. А. Козловець // Наук. вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2008. – Вип. 40 : Філософські науки. – С. 8–14. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2414/>
5. Кон И. С. К проблеме национального характера / И. С. Кон // История и психология. – М. : [б. и.], 1971. – С. 122–159.
6. Кондрашова Л. В. Гармонізація інтелектуального та емоційного факторів навчання у забезпеченні якісної освіти учнів / Л. В. Кондрашова, Н. Є. Федорина, А. Г. Міняйленко. – Кривий Ріг : [б. в.], 2008. – 274 с.
7. Кононенко П. Українознавство – наука любові, етики, життєтворчості / П. Кононенко. – Львів : Сполучення. – 456 с.
8. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи) / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – С. 26.
9. Малий етнополітичний словник / О. В. Антонюк, В. І. Волобуєв, М. Ф. Головатий та ін. – К. : МАУП, 2005. – 142 с.
10. Пінчук О. Мова та духовний потенціал людини та етносу / О. Пінчук // Генеза. – 1995. – № 1 (3). – С. 25–30.
11. Почепцов О. Г. Языковая ментальность: способ представления мира / О. Г. Почепцов // Вопросы языкознания. – 1990. – № 6. – С. 110–122.
12. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347 [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=347%2F2002>
13. Різун В. Основи масового спілкування як духовного єднання і порозуміння [Електронний ресурс] / В. Різун // Вісн. ЛНУ. – Сер. : Журналістика. – 2001. – Вип. 21. – С. 20–25. – Режим доступу : http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/Internet/PART-1_2.htm
14. Саїд Е. Культура й імперіалізм : пер. з англ. [Електронний ресурс] / Е. Саїд. – К. : Вид-во «Часопис «Критика»», 2007. – С. 103. – Режим доступу : <http://edward-said.narod.ru/culture.htm>
15. Ahoen S. Politics of identity through history curriculum: narratives of the past for social exclusion – or inclusion? [Electronic resource] / S. Ahoen // Journal of Curriculum Studies. – 2001. – Vol. 33, №. 2. – P. 179–194. – Access mode : <http://www.mendeley.com/research/politics-identity-through-history-curriculum-narratives-past-social-exclusion-inclusion-1/>
16. Tożsamość. Manifest etnopluralistyczny [Electronic resource] // Zakorzenie. Biuletyn «Stowarzyszenia na rzecz Wielości Kultur» / Remigiusz Okraska, Jarosław Tomasiewicz (red.) i in. – 1998. – № 1. – Access mode : <http://zakorzenie.most.org.pl/index.htm>
17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/index>

Статтю подано до редколегії
17.09.2012 р.

УДК 316

Т. Г. Полухтович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, політології та права Луцького національного технічного університету

Культура спілкування студентів

Роботу виконано на кафедрі філософії, політології та права ЛНТУ

За допомогою наукових джерел проаналізовано рівень мовної компетенції майбутніх фахівців у процесі здобуття вищої освіти; виявлено порушення щодо дотримання мовних норм, а також дихотомію культури мовлення окремої особистості і культури мовлення суспільства як показник стану його духовності.

Ключові слова: мова, культура спілкування, мовна компетенція особистості студента, норми літературної мови.

Полухтович Т. Г. Культура общения студентов. С помощью научных источников проанализирован уровень языковой компетенции будущих специалистов в процессе получения высшего образования; выявлены нарушения языковых норм, а также дихотомия речи отдельных лиц и языковая культура общества как показатель состояния духовности.

Ключевые слова: язык, культура общения, языковая компетенция личности студента, нормы литературного языка.

Poluhtovich T. G. Culture of Communication of Students. Analyzes the level of linguistic competence of future specialists in higher education; violations of linguistic norms, language culture of society, as an indicator of the state of spirituality.

Key words: language, culture, communication, language competence the individual student, the norms of the literary language.

Постановка наукової проблеми та її значення. Спрямованість сучасної системи освіти в Україні на розвиток і самореалізацію кожної особистості як громадянина держави, на формування покоління, здатного навчатися й самовдосконалюватися впродовж життя, потребує розв'язання багатьох завдань. Їх вирішення тісно пов'язане з рівнем мовленнєвого розвитку студентів, забезпечення високої культури мови і спілкування в усіх сферах суспільного життя. Тому важливою передумовою здобуття вищої освіти на сучасному етапі є забезпечення належного рівня мовної компетенції майбутніх фахівців. Це спонукало до подальшого дослідження мовної проблеми, яка залишається нерозв'язаною.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сьогодні доводиться констатувати, що більшість молодих людей не надають належного значення мові. Словниковий запас катастрофічно збіднюється. Живе літературне слово витісняє сленг. Простежено невміння користуватися словом, грамотно висловлювати свої думки. Студенти відгороджуються від потоку інформації, шукають шляхи, що полегшують подальше просування по освітніх щаблях, зрештою, здобувають фах, вбачаючи в ньому лише прагматичний бік і не маючи закладених тривких основ до творчості. Особливість формування мовленнєвої культури студентів полягає у значно ширшому вивченні української мови як етнічного явища, виділенні національно-культурного компонента й оволодінні національно орієнтованими мовними одиницями.

Державний статус української мови, її суспільні функції, здатність справляти різнобічний навчальний, розвивальний і виховні впливи на особистість, зумовили потребу запровадження у вищих навчальних закладах України обов'язкового професійно зорієнтованого курсу з української мови. Як стверджують Л. Мацько та Л. Кравець, «...мовна освіта не обмежується тільки мовним навчанням, вона передбачає також мовне виховання і формування усвідомленої позитивної мовної поведінки» [5, 25].

Основна мета вивчення української мови за професійним спрямуванням – сформувати мову й мовленнєво-комунікативну компетенцію особистості студента вищого навчального закладу, що володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами фахової мови відповідно до обраної професійної галузі.

Проблема збагачення мовлення проявляється в таких основних аспектах: нормативність, адекватність, естетичність.

Нормативність мовлення – це дотримання правил усного й писемного мовлення, правильне наголошування, інтонування, слововживання, будова речень, діалогу, тексту.

Адекватність мовлення – це точність вираження думок, почуттів, волевиявлень засобами мови, ясність, зрозумілість вислову.

Естетичність мовлення – це реалізація естетичних уподобань із використанням естетичних можливостей мови. Оптимально підібрані темп і звучність мовлення, уникнення нагромадження приголосних чи голосних, різноманітність синтаксичних конструкцій, доречність цитат, нестандартність мовлення – усі ці та інші резерви мови роблять мовлення естетично привабливим та надзвичайно цінним із погляду подальшого інтелектуального розвитку особистості.

Мета дослідження – засвоєння норм літературної мови як основи культури усного й писемного спілкування, відтворення й створення текстів залежно від комунікативної мети, формування вміння правильно й логічно висловлювати свої думки в різностильовій комунікації, розвиток мовної компетенції, що інтегрує національний і культурний компоненти.

Визначальними складниками культури української мови майбутнього фахівця є:

- здійснення ефективної професійної комунікації;
- володіння українською професійною мовою в усній та писемній формах;
- уміння висловлюватися правильно й виразно, доречно використовуючи різні стилістичні мовні засоби;
- володіння основами конструювання тексту відповідно до професійно-комунікативного задуму;
- доречне використання мовних засобів залежно від професійної сфери й мети спілкування;
- сформованість умінь і навичок роботи з науковими текстами в межах сфери професійного спрямування;
- додержання норм літературної мови у професійній сфері. Забезпечення високого рівня української фахової мовленнєвої культури студентів – одне з найважливіших завдань викладача вищого навчального закладу. Українське фахове мовлення – це засіб навчально-виховної діяльності викладача на практичних заняттях, а також засіб впливу на свідомість студента інтелектуального, емоційного, морального розвитку його особистості.

Разом із засвоєнням фахової мовної системи студенти оволодівають нормами використання мовних засобів, засвоюють особливості функціонування їх у мовленні, набувають навичок самостійної роботи над удосконаленням власних комунікативних умінь [2, 9].

Аналізуючи процес засвоєння її носіями, вчений М. І. Жинкін закликав навчати мовлення в процесі мовленнєвої діяльності, оскільки зміст її та змістовий склад утворюваних мовних зв'язків формується тільки за допомогою спілкування людей.

Важливу роль при досягненні визначеної освітньої мети відіграє професійна орієнтація української мови, що полягає в доборі мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу, зміст якого пов'язаний із майбутнім фахом. Ефективність формування культури фахової мови майбутніх фахівців на практичних заняттях залежить також від вдалого добору вправ і завдань, які мають проблемно-пошуковий характер: творчий диктант, лінгвістичний експеримент, пошуково-вибіркова робота, ігрові завдання тощо.

Серед методичних засобів формування мовленнєвих і комунікативних умінь на практичних заняттях чільне місце належить ситуативним завданням, які повністю відповідають меті й змісту сучасної мовної освіти та комунікативно-діяльнісному підходу до навчання.

Створення ситуативних завдань є наслідком практичної реалізації теорії мовленнєвої діяльності з метою формування у студентів мовленнєвих умінь:

- урахування ситуацій спілкування, адресата спілкування, мети й місця спілкування;
- уміння сформулювати тему, основну думку, форму та стиль висловлювання;
- уміння добирати потрібні мовні засоби для користування визначеним стилем та типом мовлення з урахуванням усіх складників мовленнєвої ситуації.

Формуючи подібні уміння, слід звернути увагу на створення нестандартних етикетних ситуацій, у яких студенти набувають навичок використання формул мовленнєвого етикету, застосовуючи їх у щоденній активній лексиці в офіційній та неофіційній обстановці.

Система ситуативних вправ є ефективною, оскільки сама ситуація мовленнєвого спілкування сприяє усвідомленню основних граматичних понять, а вирішення граматичного завдання стимулює мовленнєву творчість. Вона відіграє важливу роль у процесі формування комунікативних умінь студентів, навичок культурного спілкування, оскільки вони є проміжними ланками між теоретичними знаннями студентів та практичним використанням.

Реалізація мети і завдань із курсу української мови передбачає зосередження уваги на питаннях розвитку фахових мовленнєвих навичок та мовної освіти студентів. Це можливо за умов ґрунтовного оволодіння нормами сучасної української літературної мови, ознайомлення із жанровими різновидами функціональних стилів, а також набуття вмінь сучасної професійної комунікації. Високий рівень мовної компетенції – органічний складник освіченості фахівця будь-якого профілю, основа його успішної професійної діяльності, конкурентоспроможності.

Засвоєння норм літературної мови в процесі аналізу на практичних заняттях різностильових текстів (офіційно-ділового, наукового стилів), їх жанрових різновидів сприятиме підвищенню загальномовної культури особистості. На основі знань про особливості функціонування стилів літературної мови, усвідомлення взаємозв'язків у мовній системі студент має навчитися практично реалізувати думку в певному стилі відповідно до мовленнєвої ситуації, особливо у сфері ділової та наукової комунікації.

Для формування практичних умінь і навичок важливо обрати активні форми й методи опанування знань. Важливу роль відводять структурно-модульній схемі навчання, яка має чимало переваг, адже студенти здобувають знання не в готовому вигляді, не шляхом заучування правил і наведення прикладів, вони виступають активними учасниками динамічного навчального процесу. Модульний варіант вивчення практичного курсу забезпечує взаємозв'язок навчального, розвивального й мотиваційного компонентів навчальної діяльності, сприяє міцному засвоєнню програмового матеріалу, розвитку пізнавальних здібностей, при цьому студенти набувають умінь оволодівати мовою обраної професії.

Досконале володіння мовою – одна з важливих вимог до фахівця кожної галузі знань. Мовна компетентність – невід'ємний складник професійної компетентності. На жаль, у нашому суспільстві ще й досі побутує думка, що кваліфікація фахівця-негуманітарія практично не пов'язана з його загальною культурою взагалі та мовленнєвою культурою зокрема. У чому ж виявляється культура мовлення? Як уже зазначалося, у таких аспектах, як нормативність, адекватність, естетичність, поліфункціональність мовлення.

Культура мовлення вимагає передусім дотримання мовленнєвих норм, носіїв мови тобто такого вживання мовних засобів, яке закріпилося в масовій мовленнєвій практиці, головно, писемній, й узаконене у відповідних нормативних документах – словниках, правописі, підручниках. Отже, мовна норма – це сукупність мовних засобів і правил їх відбору та вживання.

Норми літературної мови стосуються всіх рівнів мовної системи, всіх мовних одиниць. Розрізняють такі літературні норми: лексичні – закономірності вживання слів, особливості лексичної сполучуваності; граматичні – правила утворення форм слів, побудови словосполучень і речень; стилістичні – вказівки на доцільність вбору мовних засобів у конкретній ситуації спілкування; орфоепічні – правила вимови звуків і звукосполучень, наголошування слів; орфографічні – правила написання слів; пунктуаційні – закономірності вживання розділових знаків.

Порушення тієї чи іншої норми є мовленнєвою помилкою. Однією з ознак мовної культури спілкування є здатність коригувати свої висловлювання, тобто під час усного мовлення враховувати реакцію слухачів, під час писемного – удосконалювати написане, усувати виявлені вади. До найбільш поширених мовленнєвих помилок належать такі: слово, вжите не в тому значенні, вжите зайве слово; невиправдано повторювані слова або однакова структура речень; неправильно поєднані (за змістом) слова; вживання засобів, що не відповідають стилю висловлювання; вживання слів, що не відповідають описуваній епосі; вживання замість українських слів іншої мови, тобто суржик. Практично весь наш український мовний простір, засмічений лінгвокультурним явищем із прозаїчною назвою «суржик». Що це таке? Як свідчить сама етимологія слова, явище суржику є причиною не діалектної чи фахової відмінності. Семантичне ядро слова поєднує два елементи: змішування двох різних субстанцій і пониження якості утвореного внаслідок змішування продукту. Образна мотивація цього лінгвістичного терміна доволі прозора та прозаїчна.

Сьогодні вимоги суспільства до мовленнєвої культури людини настільки низькі, що ми перестали зважати, наскільки згубно це вплинуло на загальний культурний рівень усього суспільства. Про таке мовлення дуже влучно сказав В. Сухомлинський: «Говорити такою скаліченою мовою – це все одно, що грати на розстроєній скрипці. Все одно, що з дерева красуню різьбити тупою, щербатою сокирою. Скалічена мова отупляє, оглуплює людину, зводить її мислення до примітива» [5, 8].

Але замість того, щоб підвищувати власний культурний рівень взагалі і мовленнєву культуру зокрема, наше суспільство веде нескінченну дискусію: чий суржик кращий? Чиї мовленнєві помилки менші? Чиє безкультур'я культурніше? І чим довше суспільство буде так ставитися до мовного питання, тим згубнішим буде вплив мовленнєвого безкультур'я на особистість кожного з його членів.

Отже, життя будь-якого суспільства неможливе без дотримання соціальних норм і звичаїв, які регулюють суспільну діяльність і якнайтісніше пов'язані з процесом формування особистості, її соціалізацією.

Соціальні норми взаємин у суспільстві склалися поступово й природним шляхом. Жодна суспільна формація не обходилася без норм людської поведінки та спілкування. Етикет функціонує в суспільстві як сукупність двох форм поведінки: мовленнєвої і немовленнєвої.

Мовлення людини – це своєрідна візитна картка, це свідчення рівня освіченості людини та її культури, водночас через сукупну практику мовлення є показником культури всього суспільства. Культура мовлення суспільства – це чи не найяскравіший показник стану його моральності, духов-

ності, культури взагалі. Словесний бруд, що заповнив мовлення наших співгромадян, мовленнєвий примітивізм, вульгарщина, яку ми чуємо не тільки на вулиці, а й з екранів телевізора – тривожні симптоми духовного нездоров'я людей.

Нині культура і мова виявилися об'єднаними в царині духовних вартостей кожної людини і суспільства. Мабуть, ніхто не буде заперечувати, що через відсутність культури мови виявляються виразні ознаки бездуховності і людини, і всього суспільства.

Мовна неграмотність, невміння написати текст, перекласти його з української мови на російську чи навпаки чомусь перестали сприйматися як пляма на службовому документі. Нікому не потрібні компетентні спеціалісти? Наші посадовці всіх рівнів давно перестали соромитися своїх мовленнєвих помилок. А ось для більшості населення така мовленнєва недолугість владних осіб часто є причиною почуття меншовартості. Якщо аналізувати стан української мови за текстами, що заповнили телевізійний ефір та інтернет-простір, – пишатися нам дійсно немає чим. І не дуже втішає те, що не краще ми володіємо й іншими мовами.

Мовна культура у спілкуванні з кожною людиною (і студентів зокрема) має стати надійною опорою у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів. Обов'язковою ознакою високої мовної культури є володіння лексичним багатством рідної мови. Кожна культурна людина має вчитися пізнавати тонкощі рідної мови, сприймати гру відтінків рідного слова. Недбале ставлення до мови, з одного боку, і відверта «шароварність», з іншого, руйнує фундамент, на якому будується особистість українця. І справа тут не тільки в зазначеному раніше комплексі меншовартості. Легковажне ставлення до мовленнєвих помилок призводить до того, що люди не вчаться логічно мислити і зрозуміло висловлювати власні думки, проте навчаються блюзнірства й подвійних стандартів, коли малоосвічені державні діячі оголошують черговий конкурс «Ой, яка чудова українська мова».

Особливо важливим у контексті дослідження є твердження: щоб стати повноцінним членом суспільства, людина повинна пройти не лише через етнокультуру, а й бути творцем, носієм цієї культури, долучитися до її здобутків і примножити їх. Мовленнєва культура особистості є своєрідним індикатором її здатності до повноцінного, різнобічного функціонування в суспільстві, до свого подальшого вдосконалення.

Про важливість формування культури спілкування майбутніх фахівців наголошують такі вітчизняні мовознавці, як З. Мацюк, В. Мозговий, С. Шевчук, С. Омельчук та ін. Робіт, присвячених вивченню цієї проблеми, чимало, проте її осмислення та репрезентація в освітньо-мовному аспекті ми вважаємо логічним.

Висновки й перспективи подальших досліджень. На нашу думку, спілкування – складний багатоплановий процес, який безпосередньо впливає на формування особистості кожної людини як школяра, так і студента ВНЗ. Робота над удосконаленням мовлення є складною. Навряд чи можна уникнути мовленнєвих помилок, але постійна робота над власними комунікативними навичками, формування власної мовленнєвої культури є клопіткою та повсякденною; гармонізація знань і внутрішнього світу, безумовно, стане наріжним каменем формування особистості, показником її духовної зрілості.

Формування вмінь мовної культури буде ефективним, коли здійснюватиметься системний підхід до роботи, відбуватиметься поетапний розвиток умінь і навичок культурного спілкування, добиратимуться оптимальні форми, методи й засоби навчання.

Отже, проблема спілкування студентів є важливим засобом дослідження загальної культури суспільства в сучасних умовах глобалізації. Критичне налаштування дає змогу досліджувати ті чи інші культурні явища, розробляти нові методологічні підходи для дослідження рівня мовленнєвого розвитку студентів, а відтак, обґрунтовує раціональність і науковість дослідження.

Список використаної літератури

1. Грінченко Б. Словник української мови / Б. Грінченко. – К. : [б. в.], 2006.
2. Данилова О. П. Роль ситуативно-моделюючих завдань у формуванні мовленнєвої культури студентів-нефілологів / О. П. Данилова // Дивослово. – 2008. – № 4. – С. 25–27.
3. Загнітко А. П. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2004. – 480 с.
4. Мацюк З. Українська мова професійного спілкування / З. Мацюк. – К. : [б. в.], 2005. – 352 с.

5. Сухомлинська О. В. Співвідношення наукової та народної педагогіки у вихованні дітей та молоді / О. В. Сухомлинська // Теоретико-методологічні засади поєднання ідей народної і наукової педагогіки у вихованні дітей та молоді / за заг. ред. В. І. Кононенка, Р. П. Скульського. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2000. – С. 3–9.

Статтю подано до редколегії
24.08.2012 р.

УДК 101:37+321.64(47+57)

Н. Ф. Юхименко – кандидат філософських наук, доцент,
докторант Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Філософсько-освітні виміри формування та становлення системи освіти України в період тоталітаризму

Роботу виконано на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Інституту філософської освіти і науки НПУ ім. М. П. Драгоманова

У статті систему освіти визначено як соціальний інститут, що виконує особливу функцію. Досліджено умови становлення та формування системи освіти України в період 30–50-х рр. ХХ ст. Проаналізовано процес становлення особистості в тоталітарній системі освіти. Вказано основні недоліки системи освіти тоталітарного режиму в Україні, що сприяли формуванню абсолютно керованої державою особистості. З'ясовано, що тоталітарна система була повноправним соціальним інститутом, який виконував свої функції.

Ключові слова: система освіти, тоталітаризм, тоталітарна система освіти, особистість, особистісна орієнтація.

Юхименко Н. Ф. Философско-образовательные измерения формирования и становления системы образования Украины в период тоталитаризма. В статье систему образования определено как социальный институт, который выполняет особую функцию. Исследованы условия становления и формирования системы образования Украины в период 30–50-х гг. ХХ ст. Проанализирован процесс становления личности в тоталитарной системе образования. Указаны основные недостатки системы образования тоталитарного режима в Украине, которые способствовали формированию абсолютно управляемой государством личности. Выяснено, что тоталитарная система была полноправным социальным институтом, выполняющим свои функции.

Ключевые слова: система образования, тоталитаризм, тоталитарная система образования, личность, личностная ориентация.

Yukhimenko N. F. Philosophical and Educational Measurements of Formation and Formation of the System of Education in Ukraine in the Period of Totalitarianism. In the article the system of education is defined as a social institution, which performs a particular function. The conditions of formation and formation of the system of education in Ukraine in the period of 30–50-ies of the XX century. Analyzed the process of formation of personality in a totalitarian system of education. Are the major shortcomings of the education system of the totalitarian regime in Ukraine, which contributed to the formation absolutely controlled by the state of the person. It was found out, that the totalitarian system was a full-fledged social institute of performing their functions.

Key words: education, totalitarianism, the totalitarian system of education, personality, personal orientation.

Постановка наукової проблеми та її значення. Система освіти як соціальний інститут виконує особливу функцію: здійснює своєчасну й адекватну підготовку людей до повноцінного функціонування в суспільстві. Вона є одним із важливих факторів соціалізації людей. Для системи освіти як соціального інституту характерними є риси: спеціальні соціальні функції навчання та виховання, що підпорядковані суспільним потребам; організація та форми закладів освіти; професіонали, що забезпечують функціонування цього інституту; регулятори функціонування закладів освіти та суб'єктів освітньої діяльності; цілі та методи освітньої діяльності; систематична реалізація соціалізації, а також визначений зміст освіти та ін.

Водночас система освіти реалізує соціалізацію людей (здебільшого молоді), застосовуючи специфічні методи. Соціалізація людей здійснюється цілеспрямовано, систематично, планомірно через